

TARIMDA YENİ NELER VAR? (1)

M. FALKOWSKI (2) (Çeviren : Doç. Dr. Zeynel DİNLER)

Gelişmekte olan bir ülkede, ekonomik gelişme stratejisinin ana unsuru tarım politikasıdır. Bu, sadece gelişmekte olan ülkelerin çoğunun büyük ölçüde tarımsal karakterli olmasından değil, aynı zamanda ekonominin bu geri sektörünün, onların genel ekonomik gelişmesinde sınırlayıcı faktör rolü oynamasından ileri gelmektedir. Nüfusun gıdasal gereksinmelerinin karşılanmasının doğal temeli olarak tarımı geliştirmeden ve ülkenin endüstriyel atılım problemini çözmeden, tüm durgunluğu ortadan kaldırmaya yönelik girişimlerin etkin olmadığı görülmektedir. Bu konuda sosyalist yazarların görüşleri arasındaki eşitsizliğin, endüstrileşme sürecinde başlıca zorluk-endüstrinin kalkınması arasındaki oransızlığın veya kalkınma ritimleri arasındaki eşitsizliğin, endüstrileşme süresinde başlıca zorlukların kaynağını teşkil ettiğini göstermektedir. Bu nedenle, sosyalist ekonomistlerin, tarımsal sorunları gözönüne almadıklarını veya önemsemediklerini öne sürmek haksızlık olacaktır.

Şu bir gerçektir ki, marksist ekonomistler, bazı batılı ekonomistlerden farklı olarak, tarımın kalkınması sorununu, ekonominin tümünün gelişmesinin temeli gibi görmezler. Bu durum, gelişmekte olan ülkelerin çoğu için uygun düşmektedir. Gerçekte, bu ülkelerin tüm geçmişleri bu çeşit bir gelişme olasılığına karşı durmuş-

(1) «Quid de l'agriculture?» Les Problèmes de La Croissance du Tiers Monde; Vue Par Les Economistes Des Days Socialistes, Bib. Politique et Economique, Payot, Paris, 1968, S. 71 - 110.

(2) Varşova Plânlama ve İstatistik Merkez Okulu İktisat Doktoru

tur. Zira, önemli ilerlemeler kaydedilse bile, bariz şekilde düşük verimli ve çok geri olan bu sektörün ulusal ekonominin genel gelişmesini dinamize edebileceğini kabul etmek güçtür. Ekonomistlere göre, sosyal ve mülkiyet yapısında olduğu kadar tarımın organizasyonunda bu ülkelerin halihazırdaki durumlarında gerçekleştirilmesi çok güç olan köklü değişiklikleri sağlamak için, birikim oranı mutlaka % 20'e eriştirilmelidir. Tarihte bu çeşit bir gelişmeye uygun olan, çok az sayıda örnek vardır (Danimarka, Yeni-Zelanda).

Marksist görüşlerin esasında, tarımın gelişme stratejisine girişi, onun modernleşmesi şeklinde, yani, bu sektörde verim ve üretim artışı sağlamak için, toprak mülkiyet yapısıyla olduğu kadar kültür, teknik ve üretim yöntemleriyle ilişkili engellerin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Tarımsal sorunlar, doğal ortama, erişilmiş kalkınma seviyesine göre olduğu kadar, söz konusu ülkenin olasılık ve genel perspektiflerine göre, açık farklılıklar arzeder. Bununla birlikte, sosyalist yazarlar araştırma genel merkezi, bu sektördeki mevcut durgunluk nedenlerini ve onu ortadan kaldıracak araçları gözetmektedir. Aranılan amaç, gelişme sürecini kolaylaştıracak olan hammadde ve gıda rezervi yaratmak ve - sosyal plânda - köylünün çağın gerisindeki yüklerini ortadan kaldırarak modern tarım ekonomisi koşullarını sağlamaktır.

GENEL KARAKTERİSTİKLER : MÜLKİYET ŞEKİLLERİ.

Az gelişmiş bir ülke tarımında dört ayrı mülkiyet tipinden söz etmek mümkündür.

Birincisi, sahip olduğu fakat bizzat işletmediği topraklar nedeniyle ekonomik olduğu kadar, sınıf oluşturarak politik hayatta da rol oynayan feodal karakterli toprak mülkiyeti.

İkincisi, ekonomik olarak zayıf ve bunun da devamına boyun eğen, köylülerin payına düşen mülkiyet.

Üçüncüsü, genellikle yabancı sermayeye ait, ülkenin ekonomik pazarlarına bağılılığı az ve bu nedenle de tüm ekonomi üzerinde yıkıcı tarzda etkide bulunan, büyük kapitalist mülkiyet.

Tarımda Yeni Neler Var

Dördüncüsü, genellikle yerli veya yabancıların mülkiyetindeki toprakların kamulaştırılması sonucu ortaya çıkan, hâlâ gelişmenin ilk basamağında olan, devlet mülkiyeti.

Buna karşın, eğer bu ayırımın esas olarak tarımın doğal koşullarını alırsak, üç tipik ülke grubu elde ederiz (1). Birinci gruba, toprak kültürünün sulama, yol yapımı, tarla açımı konusunda büyük yatırımları gerektirdiği bakir topraklar rezervine sahip olan ülkeler (Endonezya adaları, Kuzey Gana ve Amazon baseni) oluşturur. İkinci grupta, ektansif kültür yapılan Asya, Afrika ve Güney Amerika «latifunda» larında, yeteri kadar işletilmeyen toprak rezervine sahip ülkeler bulunur. Nihayet üçüncü grupta, gelişme potansiyeline sahip, düşük üretim seviyesiyle karakterize edilen küçük köylü işletmelerinin hakim olduğu toprak rezervi olmayan ülkeler sıralanır. Bunun yaklaşık bir ayırım olduğu açıktır, zira grupların her biri yalnız başına genel bir durumu göstermez, farklı gruptaki ülkelerin birbirlerine uyan yanları vardır.

Öte yandan, bir diğer görüş açısından hareket ederek, pazar ile diğer ekonomik sektörler arasındaki ilişkilerin şiddetini saptamaya çalışan B. JASİNSKİ, tarım ekonomilerine bakarak bize üç tip önerir (2). Doğal ekonominin unsurlarını taşıyan feodal ekonomi birinci tipi oluşturur. Burada tüm toprakların önemli kısmını büyük mülkler kapsadığı halde, çok sayıda da küce işletmeler vardır. İkinci olarak, mübadeleye ayırabilecek belirli bir üretim fazlasına sahip olan küçük ve orta köylü işletmelerinden söz edilebilir. Nihayet, özel ağırlıkları nisbeten az olan üretim entegrasyonunun farklı derecelerindeki kooperatif işletmeler ise, üçüncü tipi teşkil ederler.

Yukarıda belirttiğimiz tarımsal işletme tipleri ve mülkiyet şekilleri sistematizasyonu denemeleri bizi tarımın kalkınma yolundaki temel engellerini oluşturan kusurlu mülkiyet yapısı üzerinde düşünmeye sevkeder. Gerçekten, tarımda üretimin seyri kadar işgücünün verimliliği, az gelişmiş ülkelerde gelişmiş ülkelere oranla oldukça düşüktür. Şu halde üretim artışının başlıca engelleri nelerdir?

(1) TEPİCHT J., *Agrarian Relation and the Growth of Agricultural Production, Essays on Planning Economic Development*, Warsaw 1963, vol. 1., s. 56.

Ayrıca JASİNSKİ B., *Struktura rolna a wzrost gospodarcz (Tarımsal Yapı ve Ekonomik Gelişme)*, Varsovie, 1965. s. 12.

JASİNSKİ B. A. g. e

Herşeyden önce, modern üretim araçlarının, aletlerin ve endüstriyel desteğin eksikliği üretim ve verimlilik seviyesinin düşmesine, bu ise milli gelir genel seviyesinin daha düşük düzeyde teşekkülü sonucunu doğurur. Öte yandan, toprak verimin düşüklüğü tarımsal gelirin düşük seviyeli olmasını ve tarımsal artığın ortaya çıkışını olanaksızlaştırır. Bu ise ussal bir yatırım programının eksikliği sonucunu verir. Biriktirici olmayan tarım ekonomisi, işgücü rezervlerinden yararlanmadığı ve de tüm kalkınma süreci için zorunlu üretim fazlasını sağlamadığı ölçüde, yavaş yavaş önemini kaybetmektedir.

İkinci olarak, toprakların tüm nüfusa oranla çok az sayıdaki toprak sahibinin elinde toplanması belirtilebilir. Burada zikredilen sadece kendiliğinden oluşan toplanma ve bunun sosyal açıdan negatif olan yönü (toprakta yoksun önemli bir işsiz ordusu şeklinde ortaya çıkmaktadır) değildir. Bu toplanmanın, değişmeyen, tempolu bir artış süreci takip etmesi olayı (küçük fakir işletmeleri yutmasına ve karşılaşılan ekonomik zorlukları ortadan kaldırmasına karşın) bile sorunu çözmez.

Büyük tarımsal alanlar, tipik az gelişmiş ekonomilerin tüm izlerini taşıyan ussallıktan uzak bir ekonomi örneği verirler. Bu ekonomi herşeyden önce, ortaya çıkardığı tüm olumsuz sonuçlarıyla tek ürün üzerinde toplanmış, tek tip üretimle karakterize edilir. «Üçüncü dünya»nın bazı bölgelerinde, tarımın durumunu analiz ederken, ondan tekrar söz edeceğiz. Böyle bir ekonomi, ucuz karakterli emre amade işgücüne sahip olması nedeniyle modern kültürü başlatacak gelişme uyarıcısına sahip değildir. Büyük mülk sahiplerinin hayat şekilleri, zenginliklerini gösterme eğilimleri, onların yüksek tüketim düzeyleri ve yatırımdan iğrenir tutumları, üretimin gelişmesini pek kolaylaştırmaz. Az gelişmiş ülkelerde, büyük toprak sahiplerinin bir diğer karakteristik yönüne burada tanık olunmaktadır. Genellikle toprak küçük parçalara ayrılmış ve önceleri toprakları kamulaştırılmış köylülere, oldukça yüksek karşılıkla kiralanmıştır. Bu olay onu «üçüncü dünyaya» özdeşleştirmektedir. Burada köylü, sadece kendi toprak parçasının mülkiyetinden olmakla kalmamakta, aynı zamanda kendisinin senyörü ile fakirliğini istismar eden tefeci ve aracının elinde bir oyuncak olmaktadır. Verimlilik ve üretim seviyesi açısından bu şekilde parçalanmış olan büyük mülkler, gerçekte cüce köylü işletmelerinden pek farklı değildir.

Tarımda Yeni Neler Var

Üçüncü olarak, tarımsal işletmelerin ticari üretimlerini artırma ve devamlı kalkınma perspektiflerini sağlama şansını ortadan kaldıran yüksek faiz oranı ve tefeci istikrazı ile karakterize edilen kredi sisteminden söz edilebilir.

Tarımın az gelişmişlik nedeni olarak ayrıca çok sayıda neden sayılabilir. Örneğin batı literatüründe bahsedilen gelenekçilik, dini töre ve yasaklar, köylülerin nisbeten düşük kültür seviyesi v. s. gibi. Buna karşın hangisinin esas neden, hangisinin ise ikinci derecede neden olduğunu ayırmak gerekir. Sosyalist ülkelerin ekonomik literatüründe, tarımın durgun karakterinin esas nedeni olarak, mülkiyet sorunu ve onun kötü yapısı belirtilir. Kuşkusuz gelenekçilik tarım sistemi üzerinde ağırlığını koyar. Fakat onu yenmek için, kültürel seviyenin gelişmesi ve eğitimin ilerlemesinin genel atılış sürecinden ve tarımın teknik gelişmesini sağlamadan, dolayısıyla kırsal kesimin ve tarımın yapısal değişmesinden başka, çözüm yolu yoktur. Bu bir **sine qua non** koşuldur ve problem köylü faaliyetlerinin tüm sosyo - ekonomik koşulları dışında olmadıkça, onları birbirinden ayırma olasılığı yoktur. Bu nedenle sosyalist ekonomistler az gelişmiş bir ülkede tarım probleminin çözümünü, kurumsal değişmeye, esaslı politik ve sosyal reformlara bağlarlar. Bu, dünyanın üç geri kalmış bölgesinin - Güney Amerika, Güney Doğu Asya ve Afrika - tarımsal analizinde, doğrulanmıştır.

ÜÇ BÖLGENİN KENDİLERİNE ÖZGÜ ÖZELLİKLERİ ; LATİN AMERİKA, GÜNEY - DOĞU ASYA VE AFRİKA.

Latin Amerika, bizim için tarımın doğal koşulları açısından üç ayrı durum arzeden bir tarım bölgesidir (1). Buna karşın, ona bağlı olan büyük toprak mülkiyeti sorunu ve toprak işletmelerinin mono kültürel karakteri, kuşkusuz bu kıtanın özel tarımsal sorunlarının esasını oluşturmaktadır.

Latin Amerika tarımın karakteristik özelliği kırlarda kutuplaşmanın ortaya çıkmış olmasıdır. Toprakların % 50'sini kontrol eden büyük toprak sahipleri ve «latifundia» ların bazıları küçük bir Avrupa ülkesinden daha büyüktür. Buna, Brezilya'da Belçika toprakla-

(1) Bu kıtanın bazı ülkelerinin endüstrileşme derecesinin burada hesaba almıyoruz.

M. Falkowski

rından daha geniş büyük mülklerin varlığı, örnek gösterilebilir. Tablo I. toprak mülkiyet yapısını karakterize etmektedir.

İkinci karakteristik özelliği monokültürel tipli plantasyonlar, yani kahve, kakao, pamuk, şeker kamışı, tütün gibi bir veya birden çok ham madde yetiştirilmesinde uzmanlaşma, oluşturur. Bu olgu Tablo II' deki verilerde görülmektedir.

T a b l o : I

Ü l k e l e r	İşletme Sayısı			Toplam ekilebi- len toprak alanlarının % ' si
	Ünite (bin)	Toplamın % ' desi	Bin hektar	
Arjantin	30,8	5,4	149,860,2	80.8
Brezilya	31,7	1,7	125.674.6	51.1
Honduras	0,2	0,2	509.6	20.6
Dominik Cum.	0,1	0,1	564.9	24.2
Kolombiya	3,1	0,3	8.414.9	26.7
Ekvator	0,7	0,15	2.242.0	37.4
GENİŞLİĞİ 25 ha ' DAN KÜÇÜK TARIMSAL İŞLETMELER				
Arjantin	136.0	14.4	2.163.2	1.1
Brezilya	1056.2	51.1	7.907.1	3.4
Honduras	155.7	86.9	655.3	26.4
Dominik Cum.	361.9	94.6	841.5	36.2
Kolombiya	749.4	81.5	3.285.8	11.9
Ekvator	309.3	89.9	9ü8.0	16.6

Kaynak : Tablo FAO' nun verilerine dayanarak W. ROMMEL tarafından hazırlanmıştır. W. ROMMEL, «Proby rozwiązania problema agrarnego w krazach Ameryki Lacinskiej» (Latin Amerika ülkelerinde tarım sorularının çözümü denemesi). Wie Wspolezasna N 11/1960.

Tarımda Yeni Neler Var

T a b l o : II

Latin Amerika Ülkelerinde Tarımsal Ürünlerin İhracattaki Rolü ve Yeri

Ü l k e l e r	Toplam İhracatta tarımsal ürünlerin payı (%)	Tarımsal ürün ihracatında bir tek ürünün payı (%)	Toplam ithalat içinde tarımsal ürünlerin payı (%)
Panama	99.3	73.7	2.1
Ekvator	97.4	61.5	2.8
İng. Hondurası	97.2	31.0	—
Kosto - Rika	95.6	56.1	8.5
Arjantin	94.6	99.6	4.1
Nikaragua	94.5	34.6	3.2
Dominik Cum.	94.2	53.9	—
Salvador	93.8	69.3	4.1
Honduras	89.9	47.6	4.0
Brezilya	86.4	64.5	6.9
Barbados	84.9	73.6	3.1
Kolombiya	78.2	71.4	5.7
İng. Guyanı	68.7	48.0	5.8
Jamaika	44.6	24.4	3.5
Surinam	15.6	60.5	3.0
Trinidad ve Tabago	13.9	8.4	1.1
Venezüella	1.3	1.24	—

Kaynak : FAO, Trade Yearbook, 1961'deki rakamlar esas alınarak düzenlenmiştir. Nakleden W. LİPSKİ, «Charakterystyka rolnictwa krajow gospodarczo nierazwinietych» (Az gelişmiş ülkelerde tarımın karakteristikleri) Studia i Materialy, cahier, 64.5.33 edit Instytut Ekonomiki Rolnez, Varsovie, 1964.

M. Falkowski

Monokültüre dayanan tarım, söz konusu ülke ekonomilerinin tamamı üzerine oldukça olumsuz şekilde yansımaktadır. Birinci olarak, monokültür, lüzumlu diğer besinsel ürünler kültürünün savaklanması sonucunu doğurur ve dolayısıyla gıdasal temeli sınırlar. Yeterli gıdanın olmaması ise, dünyanın bu bölgesinin endüstrileşme sürecinin gelişme derecesi üzerine, önemli ölçüde yansır. Bunun belirtisi, bazı Latin Amerika ülkelerinde savaştan önceki durumunu koruyan, fert başına düşen buğday, mısır, et üretimi düzeyinin düşüklüğünde görülmektedir. İkinci olarak, monokültür, onların ürünlerini satın alan çeşitli ülkelere karşı ekonomik bağımlılık yaratır. Bu ülkeler, ham madde dünya pazarlarındaki tüm dalgalanmaları, özellikle giderek azalmakla beraber ham madde fiyatlarındaki kısa ve uzun dönemde, ortaya çıkan kararsızlıkları, önemli bir şekilde hissetmektedirler. Az gelişmiş ülkelerin aleyhin işleyen «terms of trade» ler, ithalat maddelerine olan (gıdasal ürünler, araç ve gereçler) artan gereksinme ile ihracat alanındaki olasılıklar arasında ortaya çıkan oransızlıktan kaynaklanırlar. Ham maddeler dünya pazarlarındaki kronik kararsızlık koşulları altında, bu ülkelerin uzun dönemli gelişme stratejisini belirleme olasılığı, tartışma konusu olmaktadır.

Güney-Doğu Asya, aynı şekilde, büyük ölçüde tarımsal bir karakter arz etmektedir. Tarımsal nüfus, tüm nüfusunun % 75 ile % 90'ını teşkil eder. Bu bölgedeki ülkelerde tarımın milli gelir içindeki payı % 75 civarındadır. Gelişmekte olan ülkelerin karakteristik özelliği olan tarımın ekonomideki hakim yeri, dünyanın bu bölgesinde de aynı şekilde gözlenmektedir.

Güney-Doğu Asya'da yılda % 2 ile 3 gibi kayda değer bir nüfus artışı, görülmektedir. Nüfussal tahminler, eğer doğal nüfus artış hızı muhafaza edilirse, bölge nüfusunun 1970 yılında 941 milyon, 2000 yılında ise 1 milyar 800 milyon olacağını göstermektedir.

Bu hızlı nüfus artışı sonucu, çözümü ancak tarımsal üretimin hızlı artışıyla mümkün olan beslenme sorunu, yoğun bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Dünya'nın bu bölümünün km²'ye düşen nüfus yoğunluğu açısından diğer yörelere nisbetle daha dezavantajlı durumda bulunması, nüfus sorununun ne derece önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bölgede (Sovyetler Birliği dışındaki Asya) yoğunluk km²'ye 147 kişiye çıkarken, Afrika'da 21, Latin Amerika, da ise ancak 14 kişidir. Buna karşın, Latin Amerika'da olduğu gibi, bu bölgede de yıllık üretim artışının çok yavaş olması veya pirinç gibi temel gı-

Tarımda Yeni Neler Var

dasal maddeleri üretiminin azalışı (Birmanya örneği) gibi benzer durumların varlığı saptanmaktadır. Bazı ülkeler (örneğin Seylan, Hindistan ve Endonezya), nüfus artışının doğurduğu gereksinimleri karşılayabilmek için, gıdasal ürünler ithal etmek zorunda kalmaktadırlar.

Kolonyal geçmiş, Güney Doğu Asya tarımının yapısını önemli ölçüde etkilemiştir. Bunun belirtisi, bu bölge tarımının monokültürel karakteri kadar toprak mülkiyeti yapısına da yansımıştır.

Güney-Doğu Asya ülkeleri, doğal kauçuk, pirinç, çay, hindistan cevizi içi v. b. gibi tropikal maddeler üreticisidirler. Dünyada üretilen doğal kauçuğun büyük kısmı (% 90'ından fazlası) bu bölgede üretilir.

Dünyanın bu bölümünde, tarımda hakim olan monokültür, Latin Amerika'dakine benzer (ekonomik istikrarsızlık ve dünya pazar-

T a b l o : III
Asya Ülkelerinde Tarımsal Ürünlerin İhracattaki Rolü ve Yeri

Ü l k e l e r	Toplum ihracatta tarımsal ürünlerin payı (%)	Tarımsal ürün ihracatında bir tek ürünün payı (%)	Toplam ithalat içinde tarımsal ürünlerin payı (%)
Seylan	95.1	63.3	4.2
Birmanya	94.8	66.6	1.3
Türkiye	87.9	—	2.0
Tayland	85.7	36.6	2.5
Kuzey Borneo	84.7	—	7.7
Malazya Fede.			
Singapur	67.1	56.0	1.4
Endonezya	65.6	49.6	3.0
Hindistan	44.2	22.7	1.8
Kıbrıs	41.2	26.2	3.6
Sarawak	39.3	—	1.4
İsrail	37.4	27.3	1.9
Lübnan	36.3	23.1	1.7

Kaynak : FAO. Trade Yearbook 1961 'deki verilere göre W. LİPSKI (A.g.e. s. 36) tarafından hesaplanmıştır.

M. Falkowski

larınadaki konjonktüre bağıllık) zorlular yaratır. Buna karşın Latin Amerika'da olduğu gibi bu bölgede, Birleşmiş Milletler Teşkilâtının aktif yardım ve desteğiyle, bazı ham maddelerin fiyatlarında istikrar sağlama gayretleri görülmektedir. Bu gayretler oldukça önemlidir. Bununla birlikte uzun dönemde üretim yapısı ve ihracat bakımından ekonomiyi farklılaştıracak gayretler daha büyük önem arz etmektedir. Bu ülkelerin, endüstrileşme ve tarımsal üretimlerini çeşitlendirme yoluna girmelerini düşünüyoruz. Bu düşünceler aşırıya varan bir uzmanlaşmanın olumsuz etkilerini ortadan kaldırma olasılığını verecektir. Beslenme sorununun (ilerleme ölçüsünde) kalkınma sürecini frenleyen büyük ağırlığını kaldıracak tarzda tarımsal üretim yapısını iyileştirmek, dünyanın bu bölümünde özel bir öneme sahiptir. Bazı ülkeler (Endonezya ve Malezya gibi) bu sorunu nisbeten basit bir tarzda çözmeye girişerek, bu alanda bağımsızlıklarına yakın gelecekte kavuşabilirler. Monokültürden vazgeçme, bağımsızlığa kavuşmada kesin bir rol oynayacaktır.

Dünyanın bu bölgesinde toprak mülkiyeti yapısı, bir yandan önemli ölçüde büyük toprak mülklerinin varlığı, öte tarafta yine aynı ölçüde parçalanmış küçük mülklerin varlığıyla karakterize edilir. Köylülerin önemli bir kısmı topraktan yoksundur (plantasyondaki tarım işçileri gibi) veya işlettikleri toprakları çok dezavantajlı koşullar altında kiralamışlardır. Güney-Doğu Asya kırlarında kira ve faiz koşulları çok ağırdır. Bu nedenle tarımsal mülkiyet yapısı sorununa köklü bir çözüm bulmadan tarımın gelişmesini düşünmek mümkün değildir.

Afrika tarımı iki çeşit toprak kültürünün varlığı ile karakterize edilir: Üretimi ihracata yönelik olan plantasyonda yapılan gelişmiş tarım ve doğal bir ekonominin ilkel, geleneksel tarımı. Bu ikili olgu, özel bir insan ilişkileri sisteminin sonucudur. Genel olarak ihracata yönelik çalışan modern tarım Avrupa'luların çalışma alanı, buna karşın geleneksel kültür Afrika'luların konusudur. Ekonomik ilişkiler açısından, orta büyüklükte çiftliklerin oluşturduğu büyük plantasyonlar kapitalist karakter arz ederken otokonsomasyona yönelmiş olan Afrika'luların sektörü kapitalist öncesi bir karaktere sahiptir ve dolayısıyla tipik geçim ekonomisi örneğini vermektedir. İhracata yönelik küçük üretici plantasyonlarına rastlanan Batılı Afrika'sında (Gana, Senegal, Nijerya v. s.) ise, tablo oldukça çeşitlenmiştir.

Tarımda Yeni Neler Var

Büyük plantasyon işletmeleri prensip olarak dünyanın diğer kısımlarındaki büyük toprak mülklerinden farklı değildir. İç tüketime ayrılmış üretimde bulunulan istisnai durumlar bir yana bırakılırsa bu plantasyonlar diğer ekonomik sektörlerle sıkı ilişki eksikliği ile (Latin Amerika ve Asya'da aynı durum vardır) karakterize edilir. Genel olarak üretimleri ihracata yöneliktir. Ekonomik ve sosyal ilişkilerin etki alanı onları ayırır. Afrika plantasyonlarında istihdam edilen tarım işçileri en az ödünlenenler arasında yer alır. Bu durumu, koloniyalizmin sonucu olan çalışma hukukunun düzenlenmemiş olması ve sendikal örgütlerin yokluğu, doğurmaktadır. Aşırı örneklerde, örneğin Portekizlere ait kolonilerde, hâlâ gizli kölelik sürmektedir.

Geleneksel tarım, genel olarak toprağın son derece ilkel şekilde, elle - çapa yardımıyla - işlenmesiyle karakterize edilir. Hayvansal çekme gücü nadiren kullanılmaktadır. Genellikle tarım, ormansal ürün ve meyvelerin toplanması şeklinden başka birşey değildir. Burada aynı zamanda göçmen hayatı olgusu görülür. Toprakta çalışan kabile, yeni toprakları ekmek için yer değiştirir. Çoğu kez bu sektör, bir kapalı ekonomi, görünümü taşır. Satış için üretim yapılmaz, ürünün tümü öz tüketime ayrılmaktadır.

W. ROMMEL'in çalışmasından aldığımız tablo IV, iki sektörü ayıran mesafeyi karakteristik çizgilerle ortaya koymaktadır.

T a b l o : I V
TROPİKAL AFRİKADA TARIMSAL ÜRETİM

Ü R Ü N L E R	Avrupa'ı Sektör (1955)	Afrika'ı Sektör (1955)	Toplam
Buğday (bin çuval) (1)	6.386.7	108.1	6.494.8
Mısır (kaffir cinsi bin çuval)	848.4	699.1	1.547.7
Mısır (bin çuval)	34.559.7	2.882.3	37.442.0
Yonca (milyon kg)	212.9	8.1	220.9
Tiftik, üstün kaliteli yün (milyon kg)	4.1	0.1	4.2
(1) Her çuval 100 kg. dir.			

Kaynak: ROMMEL W., «Niektore problemy rolnictwa Afryki» (Afrika tarımının bazı sorunları), Wies wspolczesna, No: 1/1961.

Özellikle geleneksel Afrika ekonomisine ait rakamların belirsiz bir karakter taşımasından dolayı bu verileri büyük bir ihtiyatla değerlendirmek gerekir. Afrika tarımının genel tablosu Kuzey Afrika, Güney - Afrika Cumhuriyeti ile Siyah Afrika arasındaki büyük oransızlığın varlığıyla belirlenmektedir. Fakat son 12 yılda erişilen ilerleme ve rakamların, gerçeği tam olarak yansıtmaması gibi sakıncaları göz önünde tutulduğunda, tablo IV, Afrika tarımının iki sektörünü ayıran mesafe üzerinde genel bir fikir vermektedir.

Tablo V ise, Afrika tarımı ile Dünya'nın diğer kısımları arasındaki mesafeyi ortaya koymaktadır.

Yukarıda belirttiğimiz az gelişmiş ülkeler tarımının özellikleri, bir takım genellemelerin yapılmasını ve bazı sonuçlara erişilmesini sağlar.

Az gelişmiş ülkelerin en karakteristik belirtilerinden biri, üretim ve ihracat konularında onları dejavantajlı duruma sokan - bunu açıkça diyelim - onların ilk ve tarımsal karakteridir. Sadece ham madde üretimine yönelmiş - prensip olarak ihracata yönelik - olan bu ülkelerde, ekonominin diğer sektörlerinin gelişmesini başlatmayı kolaylaştıracak, önemli nüfus artışına karşı ve ortaya çıkan açlık sorunu göğüsleyebilecek lüzumlu gıdasal ürünler üretimine önem verilmemektedir. Kuşkusuz bir ekonominin bünyesinde veya

T a b l o : V
BUĞDAY, MISIR VE PİRİNCİN VERİMİ
(Hektar başına düşen kental)

B ö l g e l e r	Buğday		Mısır		Pirinç	
	1934-38	1949-51	1934-38	1949-51	1934-38	1949-51
Avrupa	14.2	14.7	14.8	14.1	51.8	43.8
Kuzey ve Orta Amerika	8.2	10.9	13.3	21.3	21.0	21.3
Uzak Doğu	9.6	9.8	11.1	10.4	17.7	16.2
Güney Amerika	9.6	9.8	15.3	12.9	15.3	17.1
Afrika	5.3	5.9	6.7	7.1	9.4	8.8

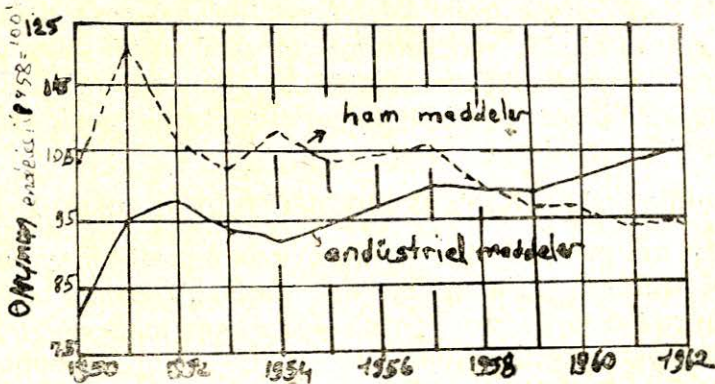
Kaynak : RUDZİNSKÍ J. «Polityka gospodarstwa w krajach zocofanych. (Geri kalmış ülkelerde iktisat politikası)» Bu tablo aynı zamanda ROMMEL (A. g. e. s. 66) tarafından verilmiştir.

Tarımda Yeni Neler Var

uluslararası ölçüde, üretimde uzmanlaşma, iktisaden gerekli görülmektedir. Buna karşın, bu ülkelerde bir veya birkaç ham madde üretiminde uzmanlaşmanın avantajları üzerinde fikirler ileri sürmek yanlış olacaktır. Fert başına düşen gelirin çok düşük olan seviyesi, çözümlenmemiş toprak sorunu, herkesce bilinen kır ve kentlerdeki gizli işsizlik, işçilerin düşük ücretleri ve köylülerin sefaleti v. b. gibi sıralanabilen bu ülkeler gerçeği, bunun tersinin doğruluğunu kanıtlamaktadır. Bu nedenle, üretim ve ihracat yapısındaki köklü değişimler temeli üzerinde kalkınma plânları yapma gereği üzerinde durmak gerekir. Ham madde ihracatı ve nihai mamül ithalatı prensibini uzun dönemde muhafaza etmek, bu ülkelerin giderek artan sorunlarını çözemeyecektir.

Üretim yapısının değişmesi, diğer ülkelerle olan ticarî ilişkilerini olumlu yönde düzeltmeye olanak sağlayacaktır. Uzmanlaşmanın halihazırdaki uluslararası dağılımı «üçüncü dünya» ülkeleri için elverişli değildir. Bu konuda, gelişmekte olan ülkeler arasında ekonomik ayrımı ortaya çıkaran - belirtildiği gibi - tarımsal ham maddeler fiyatlarındaki dalgalanma olayı özellikle anlamlıdır. «Term of trade» lerin seyri bunu açık bir şekilde doğrulamaktadır. ONU ve FAO uzmanlarının bu konudaki hesapları yeterince inandırıcıdır.

1950 - 61 YILLARINDA «TERMS OF TRADE» LERİN SEYRİ

Kaynak : W. LİPSKİ. Age. s. 39.

Rakamsal tahminler de aynı şekilde az gelişmiş ülkeler için elverişsiz olan bu eğilimi doğrulamaktadır. K. R. SEN - FAO'nun müdürü - 1963 yılında Dünya Gıda Kongresine, elverişsiz «terms of

trade»ler sonucu az gelişmiş ülkelerin 1955-61 yılları arasında aşağı yukarı 20 milyar dolar, (ki bunun 12 milyar kadarı ithal edilen malların fiatlarındaki artışların 8 milyar kadarı da ihraç edilen ham maddelerin fiatındaki düşüşün sonucudur) kaybetmiş olduklarını belirtmektedir. FAO ve diğer uluslararası örgütler az gelişmiş ülkelere başlıca yardım şekli olarak her şeyden önce, ham madde fiatlarının istikrarını önermektedirler. Bunun için, ilk şart olarak, ham madde ihracatında engelleri kaldıran ham madde fiatlarının istikrarını sağlayan uluslararası ticaret anlaşmaları, dünya pazarında arz ve talebi dengelemek için yapılan ekonomik plânların koordinasyonu, gelişmiş ülkelerin gümrük duvarlarının indirilmesi veya kaldırılması, ileri sürülmektedir (1).

Az gelişmiş ülkelerin tarımsal ürünlerine daha avantajlı ticari koşullar sağlamak için yapılacak mücadelelerinin önemli bir anlama sahip olduğu tartışma götürmez. 1962 - 63 yıllarında «terms of trade» lerde belirli bir düzelmeye olmasa olumlu değişikliklerin habercisidir. Buna karşın, geçici tedbirler, tarımın ve yapı değişikliklerine gitmeleri gereken kalkınmakta olan ülkelerin ihracatlarının ana sorununun çözümünü, uzun zamanda üstlenemeyeceğe benzetmektedir. Geri kalmış ülkelerin ihracat sorunlarının çözümü, yapı değişikliğinde aranmalıdır. Biz bu ülkelere toprak mülkiyeti yapısı kadar, tarımsal üretim yapısını da değiştirecek ve endüstriyel branş da dahil olmak üzere yeni üretim branşlarının doğuşuna ekonomiyi götürecektir, bir seri reformların yapılmasını düşünüyoruz. Bu ülkelere ekonomik ilişkilerin değişim yönü şu deyimlerle formüle edilebilir: genel olarak üretimin ve özel olarak tarımsal üretimin çeşitlendirilmesi.

Bununla ilişkili olarak, R. PREBİSCH (2) in raporu kayda değer :

«Endüstri merkezlerindeki koruyucu önlemlerin yumuşatılması veya kaldırılması, favorize ürünlerin fiatları üzerinde belirli bir etki yapacaktır. Fakat bunun, son on yılda ham maddeler ve endüstriyel maddeler fiatları arasındaki ilişkide görülen bozulma eğilimi üzerinde kesin etkili olabileceğine inanmak aldatıcı olacaktır. Bu anlamda etki eden faktörler endüstrileşmiş merkezlerden daha çok

(1) LIPSKI W. A. g. e. 1. 41.

(2) Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı Genel Sekreteri.

Tarımda Yeni Neler Var

çevre ülkelerinde etkin olmaktadırlar. İkinciler doğuştan gelen zayıflık çekmektedirler. Bu nedenle kendi başlarına bu bozulmayı önlemek onlar için son derece güç, hatta olanaksızdır.

«Gerçekten ham maddeler talebi çok yavaş bir artış gösterdiğinden, gelişmekte olan ülkeler bu malların üretimini aktif nüfus artışından daima daha az oranda artıracabilecekler ve uygulanan teknik geliştirildiğinde verimlilik artışına paralel olarak daha az oranda aktif nüfus istihdam edilecektir. Bu şekilde tarım sektöründe istihdam olanağı ortadan kalkan aktif nüfus, endüstri veya diğer faaliyetlere yönelmelidir.

«Bu yer değiştirme, ham madde üretimi ile uğraşan aktif nüfusun nisbeten az olduğu endüstrileşmiş ülkelerde bile, yavaştır. Eğer yer değiştirme kuvvetli olabilseydi ve eğer ham madde üretimi talebin yavaş artışına çarçabuk uydurulmuş olsaydı, mübadele hadle-
rindeki tersine dönüşü ortadan kaldıracak ana koşullar elde edilmiş olacaktı.

«Bu koşulun gerçekleşmesi için, çevre ülkelerinde endüstri ve diğer faaliyetlerin çok hızlı gelişmesi ve özellikle teknik ilerleme, ham madde ve diğer düşük produktiviteli üretimlerde yoğunlaşarak, bugüne kadar erişilen gelişme oranının çok üzerine çıkmayı başarması gerekir» (1).

KÖKLÜ BİR TARIM REFORMU FİKRİ VE KAPSAMI

Az gelişmiş bir ülkede tarımın analizini tek kritere göre, örneğin üretim seviyesi veya hektar başına verim, yapmak yeterli değildir. Fiili durumu tam anlayabilmek için, mevcut sosyal ilişkilerin, dolayısıyla tarım rejiminin gözden geçirilmesi, hiçte az önemli değildir. Bu ikinci kriterler grubu, ürün hacmi veya kapital ekipmanı göstergesinin doğal tamamlayıcısıdır. Sosyal ilişkilerin özgürlük derecesi, teknik ve üretimsel sürecin bir çeşit ikinci yüzünü gösterir. «İşletmeler ne kadar çok parasal, ticarî ve kapitalist ilişkiler sistemine girerse, dolayısıyla ne kadar ailevi ekonomik birimler aile işletmelerine dönüştürülerek doğal ekonomi çerçevesinden çıkarsa,

(1) Vers une nouvelle politique commerciale en vue du developpement économique. Rapport du secrétaire général de la conférence des Nations Unies sur le commerce et le developpement, Paris, 1964. s. 25-26.

söz konusu ülkelerin tarımları, o kadar yüksek kalkınma seviyesine erişir (1). Şu halde tarım diğer ekonomik sektörlerden daha çok, kurumsal sorunlar ve teknik problemleri kapsamaktadır. Bu açıdan sosyal ve ekonomik reform programları, gelişmekte olan ülkelerin şekil değiştirme aracı olarak özel bir önem kazanır.

Sosyalist yazarların bir çoğu, toprak reformuna ve buna bağlı tedbirlere özel bir önem verirler.

Ekonomik açıdan, tarımın mevcut yapısının değişimi iki amaca yöneliktir: bir yandan köylülerin durumunu düzeltmek, öte yandan ise tarımın üretken güçlerinin kalkınmasını sağlamak. Bunun önemi toprak mülkiyetindeki değişme dolayısıyla ortaya çıkan olayda, dolayısıyla yapısal değişimde ortaya çıkmaktadır.

Toprak reformu prensip olarak büyük toprak mülkiyetinin sınırlandırılmasını veya ortadan kaldırılmasını, köylülerin tüm yüklerinin kaldırılmasını, borçların silinmesini, toprağın iyileştirilmesi ve toplulaştırılmasını, toprak kültürü ve kira sözleşmesinin koşullara bağlanmasını, küçük ve orta köylü mülkiyet anlaşmalarını yapmayı v. s. kapsar. Bir kelime ile, bunlar, kırsal kesimin verimli güçlerinin kalkınmasına engel olan mevcut sosyal ilişkileri değiştirme araçlardır. Çağa uymayan feodaliteyi ortadan kaldırmak için eskiden kapitalist ülkelerde uygulanan bu araçlar bugün gelişmekte olan ülkelerde kullanılan araçlar hakkında fikir vermekte ve genellikle bağımsızlık kazanıldıktan hemen sonra bunlara müracaat edilmektedir. Tarımsal mülkiyetteki bu değişiklikler, yeni ekonomileri ve borçlarından kurtulmuş küçük ve orta köylü işletmelerini yaratmaktadır. Devletin çeşitli çalışmalar (sulama, düzenleme v. s.) ve makinalaşma şeklinde yardımlar yaptığı bu yeni birimler, kırdaki önemli bir şahsiyet olmaktadır. Reformun başarısının, bu değişikliklerin tamamlanmasını yürüten otoritelerin aldıkları sonuçlara bağlı olduğu tartışma götürmez.

Başarılı bir tarzda gerçekleştirilmiş bir toprak reformu, endüstriyel sektörün gelişmesini de sağlayacaktır. İki şekilde bu gelişmeye olanak hazırlar: bir yandan kırsal kesimin satın alma gücü artarken bu endüstriyel mallar talebinde artışlar sonucunu verecek, öte yandan gelişmiş tarım endüstriyel üretim için gerekli ham mad-

(1) LIPSKI W. A. g. e. 2. 44.

Tarımda Yeni Neler Var

deleri ve endüstriyel faaliyette bulunan işçilerin tüketim mallarını üretecektir.

Gelir dağılımının tarımcılar lehine dönmesi sonucu satın alma gücündeki artış tarımcıları daha iyi duruma getirecektir. Bu durum ayrıca işgücünün verimliliğinde ve üretimde sağladıkları artış sayesinde daha da önem kazanmaktadır. Gerçekte bu iki değişme sık sık birlikte ortaya çıkmaktadır. Satın alma gücündeki artışla birlikte, beslenme gibi en acil gereksinme karşılandıktan sonra, talep özellikle hizmetler ve fabrikasyon endüstri mamullerine yönelmektedir. Bazı hallerde ise artan gelir, makina ve diğer tarımsal araçların satın alınmasına ayrılır. Genellikle küçük ve orta mülkiyete sahip işletmeler - en azından ilk dönemde - tarım aletleri, çeki hayvanlarının kullanacağı tarımsal makinalar ve basit araçları satın almaya kalkışacaklardır.

Toprak reformunu hemen takip eden dönemde devlet gelirlerini toplayan otoritelerin, köylüleri ve onların yeni gelirlerini korumaları, özellikle önem arz etmektedir. Bu sadece vergileri düzenleme politikasını değil, kredi ve borçlanma politikası, yıllık arazi vergisi, toprağı iyileştirilme payı ve yapılması gerekli diğer işler gibi hükümet tarafından uygulanan ekonomi politikası araçlarının tümünü ilgilendirir.

Sosyalist ülkelerin toprak reformu denemeleri, tarımsal üretim artışında en önemli faktörün, bizzat köylülerin kendileri olduğunu göstermektedir. Toprak reformunun başarısı kısaca köylülerin çalışmaları ve gösterecekleri gayrete bağlıdır. Onun için, bu açıdan, toprak reformunun hızla yürütülmesi ve köylünün başından itibaren kendi ekonomik durumunu sağlamlaştırma hissine sahip olması önemlidir. Tüm güvensizlik gelişmenin düşmanıdır.

Köylü, kendi çalışmasına uygun bir kâr elde edebilmelidir. Eğer üretimini uygun fiattan elden çıkaramazsa, yatırım yapamayacaktır. Bu nedenle toprak reformu yapan hükümetler, köylülere bir minimum fiatı sağlamalı, fiatlarda istikrar yaratacak önlemler almalı ve tarımsal ürünler pazarlarını düzenleyecek bir organizasyonu gerçekleştirmeyi istemelidir. Bu aynı zamanda köylülerin satın alma gücünü azaltacak olan enflasyon tehlikesine karşı duran bir araç olacaktır.

Zorunlu girişimler manzumesi içinde, tarımsal üretim tekniklerine yardım (tohum seleksiyonu, kimyasal gübreler, en verimli yöntemlerin yaygınlaştırılması), üretim fazlalıklarının tarımsal araçlardan geçmeden satılmasını sağlayan pazarlama politikası ile kırsal kesimin ilişkilerini iyileştirecek ulaşım olanaklarının düzeltilmesi, sayılabilir. Hükümet aynı şekilde üreticilerin sağlık durumlarını göz önünden uzak tutmamalıdır. Köylülerin tropikal koşullardaki yorucu çalışmaları üstün bir fizik kondisyonu gerektirirken, onlar sıtma, çeçe sineği ve sindirim yolları parazitleri gibi, iklimden gelen sıkıntı içindedirler. Girişilmiş gayretlerin sonuçlanması için, Devletin araçlar ve mali harcamalarla zorlukların yenilmesinde yardım etmesi gerekir.

Eğer toprak reformu yukarıda belirtilen gerekli girişimlerle birlikte yapılmazsa, reformun ana amacından sapması ve hatta köylülerin sınıma alma gücünün azalması riskini taşıması bile sözkonusu olacaktır.

Toprak reformunun uygulanması esnasında, işletme alanının sınırlandırılması problemi büyük bir önem arzeder. Maksimum ve minimum limitlerin saptanmasında tüm topraklar, topraksız köylü ve küçük işletme sayısı, tarım dışı sektörlerin istihdam olasılıkları göz önüne alınmalıdır. Maksimum tarımsal mülkiyet alanı genişliği saptanmadığı, toprak reformu kanun metninde yeteri kadar kesin ifadeler bulunmadığı ve çeşitli yorumlara olanak verdiği zaman, köylülerin ve kiracıların haklarını garanti altına almak mümkün olamayacaktır. İyi bilinen uygulamalar - sadece aile üyeleri adına, mülkiyet senetleri almak, «landlord» ve onların işçilerinden oluşan «kollektif» ve «kooperatif» çiftlikler kurmak - ortaya çıkacaktır. Eski bağımlılıklar yeni isim altında devam edecektir (1). Resmen ortadan kalkmış olan araçlar, yeni toprak mülki şekline, başka bir yoldan yeniden ortaya çıkacaktır. Ve bu defa, hukuki dayanağı yanına alarak. Bu şekilde, toprak mülki olan köylüler mallarından etme süreci yerine geçen toprak reformu, bu durumu ayrıca hızlandırabilecektir.

«Toprağı işleyen» kavramına bir açıklık sağlamak gerekir. Eğer kavram toprağı açıkça işleyenler olarak alınırsa toprak reformu

(1) TEPICHT., A. g. e., s. 64.

Tarımda Yeni Neler Var

bunların hakkını korur. Topraklarını bizzat işletmedikleri halde, sınırsız araziye sahip olan ve böylece kiracılarını perişan eden büyük toprak mülklerine mani olmak için toprak satın alma hakkını şartsızca sınırlamak gerekir. Toprak reformu düzenlenirken amaç, toprağın onun üzerinde çalışanlara verilmesi olmalıdır. Büyük mülklere dokunmadan «toprak açlığı»nın giderilemeyeceği açıktır.

Fakat önem arzeden sadece işletmelerin maksimum genişliklerinin sınırlandırılması değildir. Toprak reformunun başarısı için, bölüşülmüş toprakların birbirinden çok ayrı ve yaratılan işletmelerin çok ufalanmış olmaması gerekir. Zira aşırı bir parçalanmanın kırsal kesimin ekonomik atılımı ve özellikle ticari üretimi sınırlayan işgücü veriminin artışı için zararlı olduğu görülmektedir. Bu nedenle kanun yapıcı genellikle toprağın satışını yasaklamakta veya belirli bir zaman içinde veya belirli ölçeğin altında ufaltılmasını sınırlamaktadır.

Öte yandan, bu durumlarda bile, eğer kanuni belgeleri ekonomik araçlar takip etmezse, kanunun öngördüğü bu yasaklar uzun dönemde, sadece görünüşte kalabilir. Kanunun ihlali ve uygulamasından sapılması, oldukça farklı şekiller altında ortaya çıkabilecektir.

Zararlı ödeme bir diğer önemli problemdir. J. TEPİCHT, köylülerin piyasa fiyatından toprakları ödememesi zorunluluğuna dikkat çeker. O köylülerin yeteri kadar uzun bir zamana yayılmış pek yüksek olmayan bir değer karşılığı ödemeleri gerektiğini önermektedir. 26.9.1944 tarihli Polonya kararnamesi, toprak reformu senediyle kazanılmış toprakların bir yıllık üretim miktarını o toprakların değeri olarak kabul etmekte ve bu miktarın ödenmesinin, 10 ile 20 yıllık taksitlerle yapılmasını öngörmektedir.

Hiçte az önemli olmayan bir diğer sorun köylülerin borçlarının indirilmesi, toprak mülkiyetine ve tefecilere olan borçlarının bir kısmının veya tümünün iptalidir. Aynı zamanda, gereç temininde yeni bağılılık şekillerinin ortaya çıkmasına karşı harekete geçmek gerekir. Toprak reformunun ilk döneminde, yeni tarımsal işletmeler aracılardan, tüccarların veya tefecilerin eline düşebileceği gibi, Devletin tüm gayretleri etkisiz kalabilecektir.

M. Falkowski

Burada, eksiksiz bir tarım kredi sisteminin reorganizasyonu gerekir. Tefecilerin elindeki yüksek faizli kredi sadece onların gelirleri üzerinde bir parazit kaynağı ve köylülerin mali çöküntüsü ile kalmaz. Ekonomik açıdan, alınan borç paraların önemli bir kısmının köylülerce verimli amaçlar için kullanılmaması, belirsizlik içinde yatırıma yönelmekten çok, kötü ürün veya afet durumlarında, hepsinin yenmesi, hiç de küçümsenecek bir durum değildir. Yeneden organize edilmiş bir kredi sistemi, artık özel araçların elinde değil, fakat kooperatif veya kamusal kuruluşların elinde, bu geri organizasyon sistemini değiştirebilir ve köylüleri verimli amaçla kullanılabilecek krediler kullanmaya cesaretlendirir. Ayrıca, borçlanmanın azalması, toprağın belirli elde toplanması sürecine, yani toprakların yeniden büyük toprak sahiplerinin ve zengin köylülerin eline geçmesine engel olacaktır.

Ülkenin genel ekonomik kalkınma gereksinimleri için kırsal kesimde yapısal değişimler gereğine ve diğer ekonomik sektörlerin arz ettikleri avanajlara karşın, denemeler toprak reformu fikrinin hasımlarının bulunduğunu göstermektedir. Reforma karşı görüşlerin ortaya çıkış nedenlerinin sadece toprak maliklerine ve genel olarak büyük mülklerin bozulan yararlarına bağlamak, konuyu basitleştirmek olacaktır. Politik etken kayda değer bir rol oynadığından biz, reforma karşı olan ekonomistlerce öne sürülen ekonomik argumanların üzerinde durmak isteriz. Mübalağa edilen bir eğilim, reformun gerçekleştirilmesi esnasında karşılaşılan zorlukların ele alınan projelerin yürütülmesine önemli ölçüde engel olmasıdır (1).

Reforma karşı öne sürülen argumanlardan biri, küçük ve orta tarımsal mülklerin, büyük mülklerle mukayeseyle, emeğin verimini düşürdüğü görüşü idi. Dolayısıyla büyük mülklerin parçalanması ekonomik açıdan ussal olmuyordu. Bununla birlikte, gerçekte, küçük ve orta mülklerin üretkenliği büyüklerinkinden daha düşük değildir ve reformdan sonra uzun zaman bunlar ekonomik olarak

-
- (1) Bazı halk demokrasilerinde ikinci dünya savaşını takibeden yıllarda, henüz toprak reformunun birinci etabında - toprak dağıtımı - bu güçlükler ortaya çıkmaktadır. Büyük toprak malikleri, herhangi bir dağıtıma engel olmak için tüm güçleri ile karşı durdular. Reformun gerçekleşmesi esnasında ise, bu reformun gereği ve ekonomik olup olmaması üzerinde bir tartışmanın sürüp gittiği görülmektedir .

Tarımda Yeni Neler Var

etkinliklerini korumaktadırlar. Bu durum az gelişmiş ekonominin özelliklerine bağlanabilir.

Ailevi işgücünün çalıştığı küçük ve orta işletmeler, genel olarak ücretli işgücünden yararlanmadıklarından, büyük mülklerin karakteristiği olan pahalı idareden kurtulurlar. Öte yandan, kooperatif hizmetlerinden ve Devlet yardımlarından yararlanırlar (2).

Moral etkeni önemli bir rol oynar. Köylülerin nesiller boyunca hayal ettikleri kendi malları olan toprak parçalarına kavuşmalarıyla beraber toprak açlığının azalışını düşünüyorum. Bu rüyanın gerçekleşmesi onların gayretini artıracaktır.

Bölünmemiş büyük mülkiyet partizanları, köylülerin devamlı proleterleşmesi olayından habersiz görünmektedirler. KOTOVSKI'ye göre «üçüncü dünya ülkelerinin» tarımsal nüfusunun % 40'ını, toprağa sahip olmayan tarım işçileri teşkil etmektedir (1). Bunların

- (1) Örneğin Polonya'da 6.IX.1944 kararnamesine göre gerçekleştirilen toprak reformu, köylülere 6 070 bin ha. (batı topraklarındaki çiftçiler dahil) verildi. 814 bin yeni mülkiyet yaratıldı ve 254,4 bin mülkiyet genişletildi. Eski topraklar üzerinde kurulan yeni mülkiyetlerin ortalama büyüklüğü 5,4 ha, yeni topraktakiler 7,9 ha'a erişiyordu. Paylaşılan toprakların % 95'i topraksız tarım işçilerine, topraksız köylülere ve küçük mülkiyetlere verilirken, % 5 orta mülk sahiplerine kaldı. Toprak fiatları, ikinci dünya savaşındakinden 5 ile 12 defa daha düşüktü. 1950 yılında yeni mülkiyetler tüm toprakların % 25,7 sini, genişletilmiş mülkiyetler ise % 8'ini teşkil ediyordu. Mala Encyklopedia Ekonomicza (Küçük İktisat Ansiklopedisi), Varsovie, 1961, s. 564.

Polonya tarımında işgücünün verimiyle ilgili olarak, Polonya kaynaklı tahminlere göre, temel ürünlerin kişi başına düşen değeri 1937'de 40 dolar iken 1957'de 79 dolara yükseldi. (Bkz: KARPINSKI A. ve RAKOWSKI M., Gospodarke Polski na tle gospodarki swiatowej (Dünya ekonomisiyle mukayese ile Polonya ekonomisi) 4 buğdayın hektar başına randımanı 1938'de 11,4 kental iken 1961'de 18,1 kentale yükseldi. (Le Petit annuaire statistique de la Polonge, 1962, s. 90). Örneğin Hindistan'da, toprak reformunun gerçekleştirilmesindeki tutarsızlıklara karşın, hektar başına düşen verimin, Tarım İdaresine göre, küçük ve orta mülklerde daha yüksek olduğu görülmektedir. (KHUSRO A.M., «Land Reforms. A Reappraisal», in Spoleczno-ekonomiczne problemy Indii, Wybor tekstow (Hindistan'da sosyal ve ekonomik sorunlar, seçilmiş tekstler) Varsovie, 1960. s. 278).

- (2) KOTOVSKI G. Sur les criteres de l'efficacite des reformes agraires des pays sous-developpes, cont. Prep a la UNCSAT, C. 516, s. 6.

sayıları artmakta ve kırsal kesimdeki aşırı nüfus yığılması oldukça önemli oranlara varan işsizliğe neden olmaktadır. Bu durumun sonucu olarak büyük toprak mülkiyeti koşullarında, oldukça yüksek bir işgücü arzı, kırsal kesimde ücretler düzeyini düşük tutmaktadır. Ayrıca, kapitalin organik yapısı düşük seviyede kalmakta ve bu ise modern çalışma yöntemlerinin uygulanmasından iğrenme şeklinde ortaya çıkmaktadır. Ucuz ve bol işgücü, basit teknik kullanan işletmede, oldukça ileri derecede mekanize üretim yapmaktan daha avantajlıdır. Bu durum açıkça, neden az gelişmiş ülkelerde büyük mülkiyetin ekonomik üstünlüğü argümanın çok tartışma gördüğünü ortaya koymaktadır. Fakat bu tartışma sadece büyük mülklerin toprak reformunu sabote ettiğinden dolayı değil, aynı zamanda modern teknik hayali ve tarımsal üretim bolluğu argümanını yanlış önerdiği için yapılmaktadır. Bunun, realite ile ortak yanı olmayan bir spekülasyon olduğu açıktır. Biz, az gelişmiş ülkelerde büyük tarımsal saha gerçeğinin, tarımın modernizasyonu ve mekanizasyonu sağlanarak üretimin nisbeten hızlı bir artış sağlayacağı iyimser görüşün, gerçeğe uymadığını belirttik. Aksine şu soruyu sormak gerekir: Bu ülkeler tarımında modern tekniğin uygulanmasını hızlandırmak gerekir mi? Tekniğin gelişmesi sorusunun şiddetle karşısında olan ekonomistler haklı görünmektedirler. Endüstri ve hizmet sektörlerinin gelişmişlik derecesinin kırsal kesimdeki işgücü fazlasını ememeyeceği durumlarda, tarımda ileri bir mekanikleşme ekonomik olarak arzu edilmez. Toprak reformunca müdafaası yapılan küçük ve orta tarımsal işletmelerin, üretimin monokültürden kurtararak çeşitlenmesini, bitkisel üretim yanında hayvansal üretimin de önem kazanmasını ve böylece bu işletmelerin kırsal yörelerin tüketim seviyelerinin artmasını sağlayacağı görüşü, bize de gerçekçi gelmektedir.

Buna karşın istisnalar olabilir. Gerçekten tarım reformunun gerçekleştirilmesi, köylüye toprak dağıtılması ve yeni işletmelerin ekonomik gücünü artırma postülasını ileri süren tezleri mutlak kabul etmemek gerekir.

Büyük işletmelerin önemli kapital harcamaları yardımıyla entansif kültür uyguladıkları, ulusal ölçüde önemli bir üretimi gerçekleştirdikleri özel durumlarda ekonomik açıdan, mevcut büyük mülkleri muhafaza etmek daha doğru olacaktır. Fakat bu, herşeye rağmen istisnai bir durumdur. Zira, büyük tarımsal işletmelerin ço-

Tarımda Yeni Neler Var

ğu ektansif tarımsal üretim yapar ve onların muhafaza edilmesi az gelişmiş bir ülkenin olanaklarını aşan sınırsız kapital yatırımları ve pahalı bir yönetimi gerektirir.

Ayrıca, teknikle ilişkili sorunlar statik bir tarzda düşünülemez. Kısa dönem için doğru olan uzun dönemde revizyonu gerektirebilir. İşgücü rezervlerine sahip ülkelerin, durgunluğu ortadan kaldırma girişimleri yaptıkları ekonomik kalkınmaya geçiş döneminde, makinanalaşmaya müracaat edemeyecekleri açıktır. Şehirlerin büyümesi, endüstrileşmenin, yeni üretim, ticaret ve hizmetlerin gelişmesiyle birlikte, kırsal kesimden şehirlere doğru işgücü transferi olayının ortaya çıkmasıyla, durum değişecektir. Tecrübeler, ekonomik kalkınma sağlandıkça köylülerin, özellikle genç köylülerin şehre kaçıışı olayının ortaya çıktığını göstermektedir. Kentsel yerleşme merkezine doğru olan göçü hızlandıran nedenler şunlardır: Kent hayatının çekiciliği, kentlerdeki ücretlerin tarımdakinden daha yüksek olması, kalifiye olma vasıflarını elde etme olasılığı, öğrenim kolaylığı. Bu kontrolsüz olay endüstrileşmeye karşı koyan ilave güçlüklerdir. Ve beklenmiyen işgücü kıtlığına cevap olarak, uzun dönemde tarımda makinalaşmaya müracaat etmek gerekir.

Bu probleme literatürde sık sık rastlanan iki alternatifli bir diğeri ilave edilebilir: Tarım politikasında neyi seçmek gerekir? İşgücünün mü, yoksa toprağın mı verimliliğini artırmak gerekir? B. JASİNSKİ, haklı olarak, gelişmekte olan ülkelerde bu alternatifin söz konusunun olmayacağını kaydetmektedir. Üretim artışı ekilebilir toprak birimi başına düşen randımanın artışıyla sağlanabileceği kadar, yeni toprakların üretime açılmasıyla genişleyen üretim alanlarının genişlemesiyle de sağlanabilir. Her iki durumun uygulanması da çok az sermayeyi gerektirir ve nisbeten daha ucuzdur. İstihdam sorunu da yazar için önemlidir. Zira, veri bir durumda, işgücünün verimini geçici olarak düşürme pahasına da olsa, istihdamı artırmayı yeğ tutmak, görülen durumlardandır.

Reform fikrine karşı, dağıtılacak toprakların köylülerin tüm gereksinmelerine cevap vermeyeceği argümanı da öne sürülür (1). Fakat bu argumana rağbet edilmemektedir. Hatta, yeni tarım politi-

(1) Bu argüman, 1950 yılında Hindistan'da, Utar Pradesch'te Zamindares'lerin Tasfiyesi Komitesince öne sürüldü. Bununla, mülkiyetlerin büyüklük sınırının saptanması fikrinin geçici terkine yöneliniyordu.

M. Falkowski

kasının diğer araçlarını belirtmeden, henüz gerçekleştirilmiş olan reformun sağladığı küçük kazançlar, küçük mülkiyetleri yeğleştirmektedir.

Toprak dağıtımının prensip olarak, endüstri ve ticaret gibi diğer ekonomik sektörlerle birlikte, aynı zamanda sınırlanmasını öneren bir diğer arguman ise, aynı şekilde tutarsızdır. Yeni bir iktisat politikasının endüstriyel mülkiyette kayda değer değişimler öngörebileceği açıktır. Erişilecek amaç, birikim ve yatırım yoluyla kamusal sektörün yaratılması olacaktır. Fakat değişimlerin derinliği, ülkenin somut koşullarına, özel girişimcilerin yatırım istek ve kapasitelerine, mevcut ve verimli yatırıma dönüşmeye hazır kapital miktarına bağlıdır. Endüstriyel sektörün ana amacının Devletin ekonomik faaliyetinde tüm kapitalinin harekete geçirilmesi olmakla beraber, tarımda bu durumun aksine, en önemli faktör - toprak - sınırlıdır ve, sosyal ve ekonomik açıdan bu sınırlı faktörün en adaletli dağılımı, ana çözüm yoludur. Tarım topraklarının mülkiyet düzeyinde derin değişimler yapmaksızın, doğal ve feodal ekonominin kalıntılarını ve aynı zamanda ekonomik ve sosyal bağımlılığını ortadan kaldırmaksızın, ekonomik hayatın diğer alanlarında ekonomik gelişme başlatılamaz.

Bütün bunlar, toprak reformunun tarımsal kalkınma stratejisinin ana zincir halkasını teşkil ettiği sonucuna varmamıza yardımcı olmaktadır. Onun gerçekleştirilmesi, işgücünün verimliliğinin ve bizzat üretimin artırılmasını sağlayan uyarıcıları olduğu kadar, kalkınmaya engel teşkil eden mevcut mülkiyet yapısını değiştiren sosyal transformasyon için lüzumlu kurumsal çerçeveyi yaratır.

Gelişmekte olan ülkelerde ana çözümün, toprak reformuyla doğan küçük ve orta ferdi mülkiyetin kuvvetlendirilmesi ve korunmasında, aranması gerekmektedir. Buna karşın, kooperatif veya özel, büyük devlet işletmeleri, daha çok istisna olacaktır. Aynı şekilde toprak reformunu yapan devlet, onu başarıya erdirmek için derin sosyal değişimleri gerçekleştirmeye, küçük ve orta işletmelerin yararlarını etkin bir şekilde sağlamaya, ekonomik uyarıcı görevi yüklenebilecek görüşlerin benimsenmesine, karar verebilmelidir. Bu alanda, farklı kooperatif şekillerine, özellikle en gelişmiş aletleri kullanma olasılığı sağlayan hizmet ve kredi kooperatifleri kadar, işletmeleri araçların istismarından koruyan satış kooperatiflerine

Tarımda Yeni Neler Var

özel bir önem vermek gerekir. Kooperatifler, üyelerinin gelirlerini arttırdığı ve köylülerin verimli gayretlere girmesini teşvik gibi ekonomik avantajların ortaya çıkmasına vesile olduklarında, tarımın yeni ekonomik yapısında önemli bir yer bulacaklardır. Zaten kooperatif şekillerinin sayıca artması, bu tezi doğrular.

REFORMLARIN ETKİNLİĞİNİ DEĞERLENDİRME KRİTERLERİ.

Toprak reformunun etkinlik kriteri sorunu, uygulama ile sıkı ilişkili, ilginç bir problemdir. Birçok az gelişmiş ülkelerde gerçekleştirilmiş olan reformlar ilk genelleme için belirli bir baz sağlamakta, ana eğilimi ve yapılan değişimlerin yönünü ortaya koymaktadır. Öte yandan bu, tümüyle teorik bir problem değildir. Çünkü realite, tarımsal üretimin yeterli olmadığını ve az gelişmiş ülkeler gereksinmelerine cevap veremediğini göstermektedir.

Rus ekonomisti KOTOVSKİ' (1) ye göre toprak reformunun etkinliği, saptanan amaçların gerçekleşme derecesine göre ölçülür. Amaçlar dolaysız veya dolaylı olabilir. Her şeyden önce değişimin sosyal ve politik yanını ilgilendiren dolaysız amaçlara bir yasa çıkarılarak ani uygulama ile erişilir. Ancak uzun vadede gerçekleştirebilen dolaylı amaçlar tarımsal üretimin verimliliğinin mutlak artışı v. s. gibi sürekli ekonomik uygulamaya yöneliktir.

Bize önerilen kriterlerin tümü, girişilen reformun iki yanını da - üretim ilişkileri olarak nitelenen sosyal yan ve bizzat üretim artışı ile ifade edilen ekonomik yan - kapsamaktadır.

İlk kriter, yürürlükteki reformla kira şekillerinin ve daha geniş şekilde feodal ilişkilerin yürürlükten kaldırılma derecesi olmalıdır. KOTOVSKİ az gelişmiş ülkelerin çoğunun mevzuatında yarı tedbirlerle yetinildiğini belirtmektedir. Birçok durumda, kira ilişkileri ortadan kaldırılmamış, fakat mevcut ilişkiler yeniden düzenlenmiş ve çok yüksek olan kira masrafları indirilmiştir. KOTOVSKİ'ye göre bu çözüm yetersiz kalmakta ve uzun vadede reformun temel amaçlarının gerçekleşmesine engel olmaktadır. Uygulamada genellikle görülmeyen yarı - tedbirler durumuna karşı sürülen sadece bu

(1) KOTOVSKİ G. G., Sur les critères de l'efficacité des réformes agraires dans les pays sous-développés, cont. prep. à l'UNCSAT, 1963, C/516.

M. Falkowski

değildir. Polonyalı iktisatçı müterakki vergi konusunda demektedir ki: «Büyük toprak mülkiyetinin müterakki vergilenmesine dayanan bir minimum program, maksimum bir programdan, yani, köklü bir toprak reformundan daha az gerçekçi olacağına benzemektedir» (1). Zira, köklü ve kompleks bir reform başlangıcı sosyal faaliyetleri uyarır. Bu ise, ülkenin iktisat politikasının tamamında önemli bir rol oynar.

Reform küçük köylülerin lehine kira koşullarını düzenleme amacını takiben etap etap gerçekleştirildiğinde, reformun etkinlik kriterleri, yayınlanan kanunların uygulanması esnasında sağlanan gelişmenin devamlı denetlenmesini ilgilendirir. Bu denetleme kamu gücünün otoritesi altında köylülerce bizzat teşkil edilen organlar yardımıyla en iyi şekilde sağlanacaktır.

Köylüler tarafından ödenen feodal kiranın, çok az da olsa düşürülmesi, önemsiz değildir. Buna karşın -Kotovski'ye göre- etkin olmak için toprak reformunun köylülere toprak dağıtılması ile sonuçlanması gerekir. Daha çabuk ve toprak reformuna daha uygun olan bu amaç takip edilirse, başarıya en iyi şekilde ulaşılabilecek ve kamu otoritelerinin gelecek girişimleri için gerekli temel de o kadar sağlam olacaktır.

Toprak reformunun bir diğer etkinlik kriteri şu problemin incelelenmesi olacaktır: Reform hangi sınıflar ve sosyal tabakalar lehine ve hangi yöntemlerle gerçekleştirilecektir? Genel olarak tecrübeler iki çözüm yolunun varlığını ortaya koymaktadır: bir yanda büyük mülklerin dağıtılması ile küçük ve orta ekonomik birimlerin yaratılması ve diğer yanda büyük mülklerin tamamen veya kısmen muhafazası fakat kira ve kiralama rejimi değiştirilerek kiraçı olarak toprak işleme ilişkilerinin gelişmesinin sağlanması.

Birinci yol, kırların sosyal ve politik yapısını tamamiyle değiştirir. İkincisi ise, ancak feodallerin durumlarını hafifletir, fakat kira ilişkilerini belirli oranda korurken yeni bir yapı gerektirmez. Birinci durum için, toprak reformunun etkinliği kriteri - köylü kitlelerinin yararları açısından - bölüştürülen ve köylülere verilen (ve

(1) POHORILLE M. «Rolnictwo a wzrost gospodarzy krazow slabo rozvinicnych» (Tarım ve az gelişmiş ülkelerin kalkınması), Ekonomista N 2/1963.

Tarımda Yeni Neler Var

özellikle o zamana kadar kiraya verilen) toprakların nisbi (büyük mülkiyete göre) ve mutlak miktarıdır (1). Kısmi reform yolu için yapılan değişimlere ilişkin kriter, kiracı durumunda olan işçilerin yüzdesidir ki, bu da işçi durumunda olan kiracı tarımcıların transformasyonu sonucunda elde edilecektir.

Toprak reformunun etkinliği kriterleri sadece sosyal alanı değil; aynı zamanda ticari alanı da ilgilendirir. Söz konusu olan tedbirler, geçmişin ekonomik ve sosyal yapısını ortadan kaldırmak, aynı zamanda tüm güçlü tefeci kapitalini eritmektedir. Toprak reformu, kooperatif aracılığıyla yaratılmış kredinin yeni şekilleri ile önemli bir araca sahiptir. Az gelişmiş ülkelerin ekonomik gerçeği, problemlerin çözümünün ne kadar zor olduğunun kanıtıdır ve kooperatif hareketinin kaydadeğer gelişmesine rağmen, tefe kapitali devamlı olarak ekonomik hayatta varlığını sürdürmektedir.

Kredi dağılımı alanında toprak reformunun etkinlik kriteri, hangi tabaka ve sosyal grupların yeni kredi formlarından yararlandıkları çalışması ile ilgilidir. Acaba bu krediler sadece ekonomik olarak kuvvetli büyük mülk sahiplerine mi verilmektedir, yoksa küçük ve orta köylüler de bunlardan yararlanmakta mıdır? Eğer değişim oldukça bariz bir şekilde ortaya çıkmazsa ve toprak kirası, tefeci faizleri veya aşırı ticari kâr gibi daha önceki yapının çağa aykırılıklarını aynen muhafaza ederse, ekonomik ilerleme ve özellikle verimlilik artışı frenlenmiş olacaktır. Hatta gerçekleştirilen değişimlerin ayrıcalıklı sınıfların hizmetinde yeni bir silah haline gelmesi bile mümkündür. Zira, KOTOVSKİ için, tarım politikası bazan çok yoğun bir sınıf mücadelesi sektöründen başka bir şey değildir. Bu mücadele toprağı, diğer bir deyişle mülkiyet ilişkilerini,

(1) Köylülere toprak transferinin önemini, inceleyen Hintli iktisatçı S. S. PATEL, toprak reformunun amaçlarını şu şekilde belirtmektedir : «Gözlenen amaç ikidir: a) tarımsal üretim gayretine karşı olan ve geçmişin mirası tarımsal yapıya ilişkin engelleri ortadan kaldırmak; b) ... nüfussal tabakalara statü eşitliği ve eşit olasılıklar garanti etmek. Bazı devletler mevcut toprak mülkiyeti alanını belirli bir tavanla sınırlayan kanunlar çıkarmışlar ve diğer bir grup devlet ise mülklerin genişliği arasındaki mevcut dengesizliği azaltmaya yönelmiş programlar çerçevesinde kanun projeleri hazırlamıştır. Toprak reformu programları iyi şekilde yönlendirilmiş olsaydı, üreticilerin büyük çoğunluğunu mülk sahibi köylüler teşkil ederlerdi». (italik harfler bize aittir) UNCSAT, L'agriculture en Inde-besoins et perspectives, C/477, s. 23.

ilgilendirir. Üretimde olduğu kadar, mübadele alanında da ortaya çıkar (1).

Sosyalist ekonomistler için bir diğer önemli kriter toprak reformunun gerçekleştirilmesi esnasında köylü kitlelerinin faaliyetidir. Uygulama, köylüler tarafından yaratılmış komiteler veya diğer yürütme organları yardımıyla köylülerin dolaysız iştiraklerinin re-forma tutarlı bir gelişme sağladığını kanıtlamaktadır. Eğer, bunun tersine, mesuliyeti sadece idare alırsa, reform genel olarak yavaş bir ritimde ve az tutarlı bir tarzda gerçekleşecektir.

Toprak reformu, köylülerin ekonomik ve kanuni durumlarında önemli değişimler sağlamalıdır. Zira reform hukuki kararlarla gerçekleştirilir ve onaylanabilir, hukuki durumdaki bir değişme daha kolayca - hiç olmazsa teorik olarak - gerçekleşir. Uygun bir politika yürürlüğe koymak yetmez; aynı şekilde ussal prensipler üzerine oturan bir politikanın kabulü hemen sonuca varmayı garanti edemez. Gelişme süreci ve onun sonucu, refahın devamlı etkileri, ancak zorluklar karşısında sürüp giden bir savaşta sosyal ve ekonomik olarak geri bir toplumun durgunluğuna zıt bir şekilde, uzun dönemde ortaya çıkacaktır. Tarım alanında, gelişme işareti, kısa dönemde o zamana kadar köylüleri bunaltmakta olan çeşitli yük ve zorunlulukların azaltılmasıyla ve uzun dönemde (ve biz bu olayın üzerinde duruyoruz) üretimin artırılmasıyla ortaya çıkacaktır.

Tarımsal gelişmeyi sağlamanın evrensel bir şemasının mevcut olmadığını teori isbatlamakta ve uygulama doğrulamaktadır. Bir ülkede tarımsal ilişkilerin değişim yönü ve ritmi, üretici güçlerin gelişmişlik derecesine ve tarımsal yapı, nüfussal, coğrafi, sosyal, politik ve hatta psikolojik koşullar gibi bazı faktörlere bağlıdır. İki şey kesin olarak görülmektedir. Ülkelerin farklı kalkınma dereceleri ve onların karakteristik özellikleri, bu gelişmenin birden fazla şekli ve araçları olmasına neden olmaktadır. Ve ayrıca bize daha önemli gözükten olay tarımsal gelişmenin sosyal ilişkiler alanında ve teknikte bir eş zamanlı değişim sürecini ifade etmesidir. Teknik ve sosyal faktörlerin bilinçli bir birliği tüm işletmelerin **sine qua non** bir şartı olmasına benzemektedir. Gelişmeyi ve aynı zamanda köylü kitlelerinin refahının artırılmasını sadece bu koşulların birliği sağlayacaktır.

(1) KOTOVSKİ G. G., Op. Cit., s. 5.